Маниліч А. В.,

*магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В. Д.,

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ОНОМАСІОЛОГІЧНІ ТА СЕМАСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН

Анотація. Статтю присвячено дослідженню англо-мовних прецедентних імен. У статті надається визначення поняття «прецедентне ім'я», з'ясовуються ономасіологічні та семасіологічні особливості англо-мовних прецедентних імен. З'ясування ономасіологічних особливостей прецедентних імен англійської мови здійснюється шляхом їх характеристики як номінативних одиниць, з'ясування їх місця серед загальних і власних імен. Семасіологічні характеристики англо-мовних прецедентних імен визначаються шляхом встановлення типів цих одиниць за їхнім загальним значенням, виявлення парадигматичних відносин між ними.

Прецедентним є ім'я, власна назва, пов'язана з відомим текстом або подією. Прецедентне ім'я апелює не до денотату, який воно позначає, а до набору диференційних ознак, пов'язаних із ним. Прецедентне ім'я може містити як один, так і більше елементів, що позначають одне поняття.

Прецедентні імена є номінативними одиницями на позначення суб'єктів, об'єктів реалій позамовної дійсності. Номінативні властивості мовних знаків вивчає ономасіологія. Ономасіологічні характеристики прецедентних імен як одиниць номінації пов'язані з їхнім проміжним статусом між власними і загальними назвами. Прецедентне ім'я лише ґрунтується на власній назві, якій притаманна одинична референція. На відміну від власного, в прецедентному імені виявляється сукупність асоціативних ознак, пов'язаних із референтом. Прецедентні імена наближаються до загальних назв у тому, що вони мають значення як у мовленні, так і у мові.

Об'єктом семасіології є слова як знакові одиниці, що мають план змісту та план вираження. Семасіологічні особливості прецедентних імен виявляються в їх змісті. За сферою обігу прецедентні імена поділяються на авторські, соціальні, національні й універсальні. За змістом вони поділяються на антропоніми (власне антропоніми, міфоантропоніми), міфоніми (міфоантропоніми, міфоперсоніми, міфозооніми) та топоніми (ойконіми, урбаноніми, годоніми, агороніми та ороніми). Полісемія, синонімія та антонімія прецедентних назв наближає їх до загальних.

Ключові слова: англійська мова, власна назва, загальна назва, ономасіологія, прецедентне ім'я, референт, семасіологія.

Постановка проблеми. Хоча явище прецедентності, введене в науковий лінгвістичний обіг російським мовознавцем Ю.М. Карауловим [5], та прецедентні феномени стали вже предметом досліджень багатьох лінгвістів [див., напр., 1; 5; 7; 9],

ще й дотепер недостатньо уваги приділено, на нашу думку, вивченню прецедентного імені. Зазначимо, що прецедентні імена широко використовуються в різних комунікативних сферах і різних типах дискурсу. Мета наукової розвідки полягає у визначенні ономасіологічних і семасіологічних особливостей англо-мовних прецедентних імен, а її завданнями у зв'язку з цим є визначення поняття «прецедентне ім'я», надання характеристики англо-мовним прецедентним іменам як номінативним одиницям, з'ясування їх місця серед загальних і власних імен, встановлення типів цих прецедентних імен, виявлення, в які саме парадигматичні зв'язки здатні вступати ці одиниці.

Під **прецедентним іменем** розуміють власну назву, пов'язану з широко відомим текстом (наприклад, *Uncle Tom*) або подією (*Іван Сусанин*) [1, с. 32], складний знак, при використанні якого в комунікації здійснюється апеляція не до денотату безпосередньо, а до набору диференціальних ознак цього прецедентного імені [11, с. 97]. До складу прецедентного імені може входити як один, так і більше елементів, що позначають при цьому одне поняття.

Прецедентні імена є номінативними одиницями, що позначають об'єкти, суб'єкти, реалії позамовної дійсності. Номінативні одиниці, їх характерні особливості та якості вивчає **ономасіологія**. Традиційно під номінацією розуміють процес і результат використання одиниць мови, що слугують засобами дискретизації й іменування реалій позамовної дійсності, що існують фактично чи є розумовими [6, с. 35]. Отже, номінація є тим механізмом, за допомогою якого встановлюється зв'язок між мовою, мисленням та позамовною дійсністю. На цьому наголошували ще представники Празького лінгвістичного гуртка, стверджуючи, що саме за посередництва номінативної діяльності мова розчленовує дійсність (зовнішню або внутрішню, реальну або абстрактну) на елементи, що можуть бути визначені лінгвістично [4, с. 22].

Особливості прецедентних імен як одиниць номінації пов'язані з їхнім проміжним статусом між власними і загальними назвами, що вимагає встановлення властивостей, спільних і відмінних для прецедентних імен. Ці одиниці за своєю формою є *власними назвами* – мовними знаками, представленими словами (наприклад, *Tom*), словосполученнями (*Pride and Prejudice*) або реченнями (*Catch Me If You Can*) [1, с. 18]. Вони вирізняють номінований об'єкт із низки подібних (індивідуалізують та ідентифікують його) і виконують референційну функцію – відсилають до позначеного об'єкта [1, с. 19]. Як

і власні назви, прецедентні імена зберігають написання з великої літери.

Розглянемо спільні та відмінні ознаки в значенні власної назви та прецедентного імені. Власні назви (оніми) не здатні виражати поняття як цілісний узагальнений образ множинності споріднених предметів. Не маючи зв'язку із поняттям, власні назви, тим самим, позбавлені свого мовного значення, а набуття ними референтної співвіднесеності лише в комунікативному процесі дозволяє вважати їх «позначками», «дейктичними знаками», близькими до змісту до особових і вказівних займенників [12, с. 236–237].

Мовлення як сфера функціонування власних назв спричиняє тісну референтну співвіднесеність імені з об'єктом або ситуацією, внаслідок чого власна назва отримує здатність позначати блок інформації про одиничний, індивідуальний предмет [14, с. 122]. З огляду на те, що власна назва завжди номінує індивідуальний об'єкт, вона має референтне значення. Індивідуальність й одиничність референта власної назви зумовлюють особливості її семантики, яка віддзеркалює розподіл індивідуальних об'єктів, позначених власною назвою, на унікально-специфічні та контекстуально-специфічні [8, с. 168].

Унікально-специфічний об'єкт є єдиним у своєму роді, одиничним, тому його власна назва не застосовується для номінації інших об'єктів, і в будь-якому контексті вона активує ту ж саму «унікальну» інформацію, наприклад: *the USA, Zeus, Mars*. Контекстуально-специфічний об'єкт належить до групи об'єктів одного класу. Наприклад, представниць жіночої статі називають власними назвами *Ann, Helen, Mary*. Контекстуально-специфічні об'єкти стають одиничними лише в певному контексті, який обумовлює індивідуальність інформації, активованої такою власною назвою. Наприклад, специфічність інформації про осіб на ім'я *Ann* або *Helen* зумовлена вказівкою на конкретних людей, які носять ці імена. Відповідно до специфіки іменованого об'єкта референтне значення власної назви може бути контекстуально незалежним (референт є унікальним і незмінним) або ж контекстуально залежним (референт змінюється в різних контекстах) [8, с. 170]. В обох випадках власна назва вказує на конкретний одиничний об'єкт, наділений індивідуальними ознаками.

Власній назві притаманна одинична референція, а прецедентному імені – подвійна, ґрунтована на використанні власної назви як матеріальної підтримки – мовного знаку, який стисло представляє фрагмент концепту [1, с. 19]. Власна назва відсилає до репрезентованого нею концепта, за ознакою якого характеризується об'єкт мовлення [14, с. 123]. Таким чином, спільними властивостями прецедентних імен та власних назв є їхня форма (написання з великої літери) та їхнє значення, пов'язане з унікальним індивідуальним об'єктом.

Прецедентні імена наближаються до загальних назв у тому, що вони мають значення як у мовленні, так і у мові [10, с. 61]. Так, наприклад, поза контекстом власна назва *Tom* не репрезентує певний концепт, оскільки її референт не є визначеним. Прецедентне ж ім'я *Uncle Tom* являє собою концепт у контекстному і позаконтекстному використанні внаслідок унікальності референтного концепта, що містить інформацію про центрального персонажа роману Г. Бічер-Стоу «Хатина дядька Тома» – літнього негра-раба, який вирізнявся винятковою добротою, шляхетністю та побожністю [15, с. 997].

Аналіз семасіологічних характеристик різнорівневих мовних одиниць передбачає, насамперед, з'ясування особливостей їх значень. Традиційним об'єктом семасіології є слово як знакова одиниця, що має план змісту та план вираження і відкриває перший рівень лексико-граматичної єдності мовної системи [13, с. 145]. Протягом певного часу семасіологія фактично стає дублетом лінгвістичної семантики, однак згодом набуває більш вузького значення – її галузі, що вивчає зв'язок значення, змісту з формою номінативних одиниць.

Відокремлення семасіології, насамперед, пов'язане з виділенням двох ракурсів аналізу слова: **ономасіологічного** (номінативно-репрезентативного), що апелює до орієнтації мовної одиниці на ментальний зв'язок зі світом дійсності, та **семасіологічного** (внутрішньоструктурного), який репрезентує слово щодо інших одиниць мови в лінійному ряді або в парадигматичних групах [3, с. 115]. Загалом у семасіології пропонується два напрями тлумачення значення: а) психологічна сутність, що співвідноситься із предметом, уявленнями, емоціями, поняттями; б) реляційна сутність, відношення знака до предмета (денотативне значення), поняття (сигніфікативне), акту мовлення (прагматики), ситуації вживання (стилістичне) і до інших певних знаків (структурне) [13, с. 116]. Значення дорівнює інформації, яка актуалізується у свідомості мовців у процесі сприйняття мовної одиниці на підставі конвенцій. За своїм значенням прецедентні імена розподіляються залежно від типів об'єктів, які вони позначають (живих і неживих) [9, с. 36].

Здатність стати прецедентом – ключовим словом тексту мовної спільноти в певну епоху, є різною для численних за тематичними класами власних назв. Іменам живих істот та істот, які сприймаються як живі, а саме антропонімам, теонімам й міфонімам, також як і топонімам, властиво накопичувати значний обсяг інформації про їхніх носіїв [9, с. 36–37]. Ця здатність зумовлює спроможність власних назв позначати властивості людей та географічних об'єктів і пояснює причину високої частотності їх переходу до прецедентних імен.

Наявні лінгвістичні класифікації прецедентних імен ґрунтуються на сфері їх обігу [1, с. 25–27] та їх змісті [9, с. 36–37]. За сферою обігу прецедентні імена поділяються на **авторські, соціальні, національні й універсальні** [1, с. 25–27]. **Авторські прецедентні імена** є іменами окремих феноменів, що мають особливе пізнавальне, емоційне та аксіологічне значення для окремої особи. **Соціальні прецедентні імена** вживаються пересічним представником вікової, соціальної, конфесійної або будь-якої групи. Наприклад, ім'я художника поп-арту *Andy Warhol* є прецедентним у професійних колах митців. **Національні прецедентні імена** відомі будь-якому представнику національної лінгвокультурної спільноти. Наприклад, *Johnny Appleseed* є героєм американського фольклору, який заснував яблуневі сади у США. **Універсальні прецедентні імена** відомі будь-якій людині, зокрема, *Jesus*. Необхідно зазначити, що мовці володіють частково або повністю фондом спільних знань різних соціальних прошарків, тому до складу їхнього тезаурусу можуть входити прецедентні імена різних груп.

Прецедентні імена поділяються також на **антропоніми** (імена людей). До антропонімів зараховуємо **власне антропоніми** (наприклад, *Pele*), **теоніми** (*Jesus Christ*) та **міфоантропоніми** (*Hercules*). Прецедентні антропоніми позначають окрему характеристику суб'єкта (*Chekhov* – автор літературних творів високого гатунку).

До прецедентних імен можуть належати також **міфони́ми** (імена суб'єктів із міфів та оповідей). Прецедентні міфони́ми позначають окрему характеристику казкового персонажа (*Hobbit* – той, хто має малий зріст). Міфони́ми, своєю чергою, поділяють на **міфоантропоні́ми** (імена людських істот із міфів та оповідей, наприклад, *Prometheus*), **міфоперсоні́ми** (імена персонажів із міфів та оповідей, існування яких неможливе в реальній дійсності (наприклад, *Heracles*, *Shrek*) і **міфозоо́ні́ми** (імена тварин, які насправді не існують, проте людина вважає їх реальними, наприклад, *The Swan Princess*, *The Big Bad Wolf*).

Відокремлюють також **топоні́ми** – імена будь-якого географічного об'єкта. До топонімів належать **ойконі́ми** (наприклад, *Detroit*), **урбаноні́ми** (*Disneyland*), **годоні́ми** (*Main Street*), **агроні́ми** (*Tiananmen Square*) та **ороні́ми** (*Everest*). Прецедентні топоніми репрезентують не географічні об'єкти як такі, а їхні властивості та пов'язані з ними події й осіб (*the Bermudas* – жарке місце).

Прецедентні імена здатні розвивати **полісемію**, а також бути синонімічними та антонімічними, що зближує їх із загальними назвами. Полісемія прецедентних імен спричиняється висвітленням різних складників повідомлення в різноманітних контекстах. Поява **синонімії** прецедентних імен зумовлена наявністю подібних між собою прецедентів (наприклад, пари закоханих – *Daphnis and Chloe*; *Harlequin and Columbine*; *Tristan and Isolde*; *Lancelot and Guinevere*; *Romeo and Juliet*). Прецедентні імена, демонструють також відношення **антонімії**, протиставлення значень, зокрема: «злодій – добродій» (*Hitler or Jesus*); «порядна людина – чудовисько» (*Angela Merkel and Nicolas Sarkozy*); «красива, охайна жінка – некрасива, неохайна жінка» (*So, you married Marilyn Monroe, then woke up one day with Waynetta Slob*) [9, с. 36–37].

Найпоширенішим способом ознайомлення із семантикою прецедентних імен є запозичення наявного уявлення про їхній зміст, оскільки для створення уявлення про референцію більшості прецедентних імен достатньо наявності стереотипів, які формуються у свідомості носія мови з дитинства у процесі повсякденного спілкування [2, с. 82]. Ознайомлення мовної особистості з прецедентними феноменами забезпечує саме мова, яка є одним з основних ментальних джерел національно-культурних цінностей.

Таким чином, ономазіологічні характеристики прецедентних імен визначаються їхніми номінативними здібностями та проміжним статусом між власними та загальними назвами. Прецедентне ім'я лише ґрунтується на власній назві. На відміну від власних імен, яким притаманна одинична референція, у прецедентних іменах виявляється сукупність асоціативних ознак, пов'язаних із референтами, яких вони позначають. Прецедентні імена можуть розвивати полісемію, мати синоніми та антоніми, що наближає їх до загальних назв. Семасіологічні особливості прецедентних імен виявляються в їхньому змісті. За **сферою обігу** прецедентні імена поділяються на авторські, соціальні, національні й універсальні. За змістом вони поділяються на антропоніми, міфони́ми та топоніми. Прецедентні імена можуть розвивати полісемію, мати синоніми та антоніми, що наближає їх до загальних назв. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі функційних характеристик англійських прецедентних імен та способів їх перекладу українською мовою.

Література:

1. Гудков Д.Б. Прецедентное имя и проблемы прецедентности. Москва : Издательство МГУ, 1999. 152 с.
2. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Роль художньо-образних асоціацій у загальному та мовному розвитку дитини. *Слово. Стиль. Норма* : збірник наук. праць. Київ : Наук. думка, 2002. С. 81–86.
3. Жаботинская С.А. Ономазиологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики. *С любовью к языку* : сборник науч. трудов. Воронеж : ИЯ РАН, Воронежский ГУ, 2002. С. 115–123.
4. Звегинцев В.А. Тезисы Пражского лингвистического кружка. Москва : Прогресс, 1967. 142 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.
6. Куш Е.О. Вербалізація ідеологічних макроструктур поляризації в упередженому дискурсі американських, британських і російських політиків. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2015. Вип. 28. С. 34–40.
7. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : ИТДГК Гнозис, 2003. 375 с.
8. Левочкина С.В. Семантика власних назв. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. Вип. 169. Черкаси: ЧНУ, 2009. С. 167–175.
9. Нахимов Е.А. Прецедентные имена в массовой коммуникации. Екатеринбург : УралЮриздат, 2007. 208 с.
10. Непокупный А.П. Теория и методика ономастических исследований. Москва : Наука, 1986. 255 с.
11. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / отв. ред. А.В. Суперанская. Москва : Наука, 1988. 192 с.
12. Руденко Д.И. Имя в парадигмах «философии языка». Харьков : Основа, 1990. 299 с.
13. Селіванова О.А. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
14. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва : Наука, 1973. 366 с.
15. Чернов Г.В. Американка. Англо-русский страноведческий словарь. Смоленск : Полиграма, 1996. 1185 с.

Manylich A., Balyk V. Onomasiological and semasiological features of precedent names in the English language

Summary. The article is devoted to the study of English-language precedent names. The definition of the notion of “precedent name” is given, onomasiological and semasiological features of English-language precedent names are clarified in it. Clarification of onomasiological features of English-language precedent names is carried out by describing them as nominative units and finding out their place among common and proper names. Semasiological characteristics of English-language precedent names are determined by revealing of their types that is done on the basis of their general meanings and the process of identifying of paradigmatic relations existing between them.

A precedent name is a proper name associated with a well-known text or event. The precedent name appeals not to the referent it denotes, but to a set of differential features associated with it. The precedent name can contain either one or more elements that denote a single concept.

Precedent names are nominative units used for the designation of subjects, objects of non-lingual reality. Nominative characteristics of language signs are studied by onomasiology. Onomasiological characteristics of proper names as nomination units are related to their intermediate

status between proper and common names. The precedent name is based on the proper name, which has a single reference. In contrast to the proper name, the precedent name is a set of associative features connected with the referent it denotes. Proper names as common names have speech and language meanings.

The object of semasiology is words as sign units that have a plan of content and a plan of expression. Semasiological features of precedent names are revealed in their content. According to the sphere of circulation, precedent names

are subdivided into author's, social, national and universal. According to their content they are subdivided into anthroponyms (actual anthroponyms, mythanthroponyms), mythonyms (mythanthroponyms, mythpersonims, mythzoonyms) and toponyms (oikonyms, urbanonyms, godonyms, agoronyms, oronyms). Precedent names can develop polysemicity, have synonyms and antonyms. Their paradigmatic relations approach them to common names.

Key words: the English language, general name, proper name, onomasiology, precedent name, referent, semasiology.